

Folket og freden

Utviklingstrekk i norsk fredsdiskurs 1890–2005

Halvard Leira
forsker ved NUPI,
cand. polit. (statsvitenskap)
UiO, MSc (International
Relations) LSE

«Norge er en fredsnasjon.» Så enkelt sa statsminister Kjell Magne Bondevik det i spontanspørretimen på Stortinget 1. desember 2004 (S. tid. 2004–2005: 640). Andre er enige, selv om det er strid om presens eller futurum. I SVs landsmøteuttalelse om regjeringssamarbeid våren 2005 heter det: «Norge skal bli en fredsnasjon» (SV 2005). *Aftenposten* stemte i 3. februar 2005, med overskriften «Fred er Norges nye nisjeprodukt» over en dobbeltside.¹ En bred spørreundersøkelse i regi av Hundreårsmarkeringen Norge 1905–2005, viste at 92 prosent av den norske befolkningen så Norge som en nasjon «som deler sine ressurser med andre gjennom humanitær aktivitet og fredsarbeid». Det er en gjennomgående oppfatning i Norge at vi tilhører en «fredsnasjon», og at det finnes en «fredstradisjon» i norsk utenrikspolitikk.² Men hva innebærer dette? I denne artikkelen skisserer jeg noen hovedtrekk i fredstankens forhold til norsk utenrikspolitisk diskurs fra 1890 til i dag og diskuterer hva som har blitt og blir regnet som innholdet i en norsk fredstradisjon. Diskusjonen konsentreres om to perioder: årene 1890–1905, da en liberal fredsdiskurs ble etablert, naturliggjort og gjort til grunnlag for utenrikspolitikken, og årene 1935–40, da fredstanken ble utvidet i sosialdemokratisk retning samtidig som den ble utsatt for ytre press.

Denne artikkelen er en videreføring av tidligere arbeider (Leira 2002, 2004). Takk til Iver B. Neumann, Birgitte Kjos Fonn og en anonym fagfelle for kommentarer til tidligere utkast.

- 1 Jf. Rolf Tamnes (1997: 339): «Norge redder verden. Altså finnes Norge.»
- 2 Det er mye som tyder på at denne oppfatningen ikke deles utenfor Norges grenser, i en parallell spørreundersøkelse i åtte europeiske land høsten 2004 kom utsagnet sitert over nederst på listen over utsagn respondentene forbandt med Norge.

Endelig antyder jeg hvordan de fredstankene som i årene etter den kalde krigen har blitt fulgt av et aktivt fredsdiplomati, må ses i lys av forståelsesmønstre som ble etablert mellom 1890 og 1940.

Den siste grundige generelle gjennomgangen av Norge og freden ble foretatt for 99 år siden, i en feirende bok som oppsummerte og satte sluttstrek for en relativt bred faglig-politisk debatt om Norge som fredsland (Koht 1906). I årene deretter kom det en og annen bok og artikkel om spesialiserte emner (Falnes 1938, Finsland 1948), samt oppsummerende bidrag som dro tungt på Kohts bok (Claussen 1953). Norske historikere var mer opptatt av krig, og da særlig «Krigen» og dens kalde etterfølger, enn den freden som krigen representerer et brudd på. Norge har også huset et av verdens ledende fredsforskningsmiljøer i PRIO, men interessen har der stort sett vært rettet utover, og mot årsaker til krig. Norske statsvitere har, som sine historikerkolleger, vært mer opptatt av potensielle eller realiserte brudd på freden enn freden selv.

De siste 20 årene har interessen for fredshistorie tatt seg opp, stort sett med basis i engasjerte enkeltpersoner (Nag 1985, Aarek 1985, Agøy 1987, 2000, 2001, Waage 2000, 2004, Leira 2004), samt miljøet rundt Nobelinstituttet (Stenersen, Sveen & Libæk 2001). De siste par årene har en rekke nye problemstillinger blitt tatt opp, og et stort forskningsprosjekt om «Den norske fredstradisjonen» er igangsatt ved Forum for samtidshistorie, Universitetet i Oslo.³

Utviklingen av en norsk fredsdiskurs 1890–1905

Mellom 1890 og 1906 var aktivitetsnivået og institusjonaliseringen så høy at det gir god mening å diskutere framveksten av, og representasjoner innen, en norsk fredsdiskurs.⁴ Denne norske diskursen sto i direkte forbindelse med en bred internasjonal liberal fredsdiskurs, som kan trekke på røtter i hvert fall tilbake til Erasmus og det tidlige 1500-tall (Anderson 1993, Tuck 1999). Den ble varig institusjonalisert fra midten av 1800-tallet, basert på ideer om at fred skulle sikres gjennom minimal utenrikspolitikk, og mellomfolke-

3 Programmet ledes av Helge Pharo. De første publikasjonene kommer i *Historisk Tidsskrift* 2/2005, og en forsmak finnes i Steine & Vogt (2004). De er opptatt av mange av de samme personene og posisjonene som diskuteres her, og også de har størst fokus på årene fram til 1940. Der de er opptatt av om det stemmer at Norge *har* en fredstradisjon og hva dens innhold *er*, er fokus her i større grad på hvordan fredstradisjonen har blitt *presentert* og *re-presentert*, hva dens bærere har sett som dens innhold.

4 Jeg drøfter den internasjonale tradisjonen og den norske fredsdiskursen 1890–1906 inngående i Leira (2004).

lig interaksjon, helst gjennom frihandel, samt voldgiftsavtaler og utbygging av internasjonal rett.

Folket og freden

I Norge hadde det gått tregt med etableringen av systematisk fredstenkning. Dels tok det tid før ideer spredte seg til den utkanten Norge var, men viktigere var det at det ikke fantes norsk utenrikspolitisk diskurs i det hele tatt i disse årene. I de fleste andre land i Vest-Europa fantes det på 1800-tallet en etablert, konservativ utenrikspolitikk, målbåret i første rekke av adel og diplomater og med fokus på maktbalanse, militær makt og allianser. Denne politikken ble gradvis utfordret av borgerlige talsmenn med sete i parlamentene, som argumenterte for den liberale, handelsorienterte, fredsvennlige og demokratiske utenrikspolitikken skissert over. Norge hadde for sin del ingen selvstendig utenrikspolitikk, og svært lite utenrikspolitisk tenkning.

Adelsprivilegiene ble avskaffet i Norge i 1821, så det lille som var av adel hadde begrenset betydning. Egne diplomater manglet fullstendig, selv om en del var enkelte norskfødte diplomater i helstaten Danmark-Norges utenrikstjeneste og noen flere i den svensk-norske utenrikstjenesten (jf. Neumann & Leira 2005). Stortinget var, fram til slutten av 1880-tallet, opptatt av andre ting enn utenrikspolitikk. Det fantes rett og slett ingen bærere av fredstanken på norsk. Rundt 1890 kom det imidlertid en rask blomstring i norsk fredstenkning, drevet fram av kontakter i de andre nordiske landene, og med Bjørnstjerne Bjørnson og Halvdan Koht som sentrale figurer.⁵ Den internasjonale liberale grunnholdningen med vekt på folkene som utenrikspolitikkenes aktører ble i Norge kombinert med den spesielle folkelig-demokratiske nasjonalismen som preget landet i den samme perioden. Det dominerende norske nasjonsbegrepet ligger i skjæringspunktet mellom politikk og kultur, med et svært sterkt fokus på folket (Sørensen 1998, Neumann 2001). Folket var ikke bare kilden til politisk legitimitet, det var også bærer av nasjonens kulturelle essens, dens ånd og misjon, og det var grunnleggende godt. Det var derfor ikke bare slik at den politiske legitimitet måtte hentes fra folket, oppslutning om demokratiet var i tillegg et kjennetegn ved den norske folkesjela.

5 Bjørnson var sentral i kraft av sin posisjon i norsk diskurs generelt, og han skrev jevnlig om fredssak og utenrikspolitikk på 1890-tallet. Han engasjerte seg imidlertid lite i det praktiske arbeidet. Koht skrev utallige artikler (og et par bøker) om fredssaken, og engasjerte seg også sterkt i organisasjonsvirksomhet og politisk fredsarbeid.

Med denne bakgrunnen fikk den norske fredstenkningen et påfallende sterkt fokus på folket. I sitt første fredsinnspill argumenterte Bjørnson (1880: 46) for at «vort lille Folk» burde arbeide for voldgiftsavtaler med andre samfunn, og da han for alvor tok opp fredsagitasjonen rundt 1890, var det med henvisning til at «de små folk må gå foran her» (1890: 9). Da Stortinget i mars 1890 sendte en adresse til kong Oscar 2 og ba om forpliktende voldgiftsavtaler med andre land, var det med henvisning til at et slikt ønske hadde «Tilslutning hos den overveiende Del af vort Folk» (St. forh. 1890 bd. 9: 27). Budsjettkomiteen på Stortinget skrev i 1896 at «der inden vort Folk raader en aldeles gjennemgaaende Overbevisning om Freds- og Voldgiftssagens store Betydning og Gavnlighed» (Inds. S. nr. 171, 1896), og *Dagbladet* fulgte opp 23. april samme år med å fastslå at «Hele det norske Folk bestaar av afgjorte Fredsvenner». Samme type argumentasjon ble brukt av budsjettkomiteen igjen i 1899: «de mennesker er lette at telle i vort land, som stiller sig uvenlig eller afvisende overfor fredsarbeidets formaal» (Indst. S. nr. 200, 1898/99). I en debatt i regi av Norges Fredsforening i 1901 uttalte stortingsmannen og fredsaktivisten Bernhard Hanssen (1901: 40): «Vi nordmænd tror at være et fredeligt folk, vi elsker fred og arbeider for fred.» Kohts oppsummering av Norge som fredsland skjedde gjennom en bred historisk gjennomgang av det norske folkets arbeid for fred helt siden «eit folkekrav» sto bak en fredsavtale rundt 1020 (1906: 6). I konklusjonen het det: «Norge hev med ære vori med i framgangen mot fred, og heile den norske sogo heve tydeleg vist det plassen sin i det samfolkelege arbeide» (Koht 1906: 149).

Det er ellers påfallende hvordan fredsdiskursen bare var delvis tilkoblet forsvarsdiskursen. Det foregikk i årene mellom 1895 og 1905 en betydelig opprustning i Norge, vedtatt av det samme storting som enstemmig støttet fredsinitiativ, og med en rekke ellers fredelige venstremenn som klakører. Allikevel var det svært få koblinger mellom de to diskursene, ut over argumenter om at et folkeforsvar ville virke fredsfremmende der et profesjonelt forsvar var en invitasjon til krig.⁶ Det er slående hvordan også forsvarsdiskursen baserte seg på positive vurderinger av det norske folk,

6 Bjørnsons første fredsinnspill (1880) kom nettopp i form av argumenter mot en stående hær, og en betydelig gruppe venstremenn argumenterte i 1887 i Stortinget for et militærforsvar av økonomiske og fredspolitiske grunner (Koht 1906: 92–93). En mulig forklaring på det manglende overlappet ligger i den sterke mistro som rådet mellom store deler av Venstre og offiserene, som ble sett som byråkratiske og unionstro, i hvert fall fram til 1895.

hvor idealsoldaten var en mobilisert mann med gevær, helst på ski, som forsvarte det norske territorium han kjente som sin egen bukse-lomme. Forsvarsdiskursen forble en nasjonalt innrettet diskurs. Venstrepolitikere trengte forsvaret i konflikten med Sverige, men så på ingen måte forsvarspolitikken som del av en større utenrikspolitisk strategi.⁷ Den mer spesialiserte forsvardiskursen ble først og fremst drevet fram av offiserer, som på sin side ikke var så opptatt av fredsarbeidet (Ulriksen 2002).

Fredstankens dominans i utenrikspolitikken må ses i sammenheng med unionsstriden. Folkelig forankring og fredspolitik ga en utenrikspolitisk ideologisk overbygning til konsulatsakens næringsinteresser og den nasjonale selvhevdelsen som lå i ønskene om en egen utenrikspolitikk. Bjørnstjerne Bjørnson (1898: 13, 17, 35) beskrev for eksempel fredsarbeidet som en kamp for folkelig kontroll over utenrikspolitikken:

Når Norge vil ha egne konsuler [...] og når det vil ha egen udenrigsminister til å lede disse konsuler, så er det ikke for å føre en politik ved siden av Sverigs; det er for ingensomhelst politik å ha. [...] Nordmændenes mål er å få et udenrigsministerium uden udenrigspolitik. [...] det vil altså sige en udenrigsminister uden udenrigspolitik, en udenrigsminister, som sidder og sikrer os mod udenrigspolitik.

Halvdan Koht (1906: 107) summerte opp sammenhengen kort tid etter unionsoppløsningen: «Det var elles eit nært samanheng millom sjølvstendesaki og fredssaki, baade i tanken og i live; for baae tvo hadde vaksi fram or det samfolkelege rettskravet, og med baae tvo var det meiningi aa tryggje Norge mot all ufredleg politikkk.»

I årene mellom 1890 og 1905 vokste det altså fram en generell oppfatning av det norske folk som særlig fredsvennlig. I årene fram mot 1905 var dette den eneste virkelige utenrikspolitiske diskursen i Norge, og dette er med på å forklare hvorfor opplevelsen av en fredstradisjon har blitt så sterk. I tillegg til fravær av adel og diplomati av betydning, gjorde den norske utkantbeliggenheten i Europa og mangelen på truende stormakter at ingen ytre påvirkninger tvang norske politikere til å tenke igjennom alternative representasjoner av utenrikspolitikk. Utenrikspolitikken ble stort sett vurdert i direkte forlengelse av innenrikspolitikken, og ideer ble nesten utelukkende importert fra angloamerikanske og kontinentaleuropeiske liberalere. Resultatet ble en norsk utenrikspolitisk tenkning som i

7 Etter 1905 ble forsvaret også fort satt på sparebluss (Ulriksen 2002: 113–27).

de formative årene rundt 1900 var liberal, opplysningsfilosofisk og utviklingsoptimistisk, en fredspolitikk. Stortingets fredsinitiativ var enstemmige, og stortingsrepresentanter fra alle partier understreket enigheten om fred som første prioritet for en selvstendig utenrikspolitikk. At Norge skulle drive fredspolitikk ble tatt for gitt, som noe i nærheten av det Bourdieu (1977: 164–71) omtaler som *doxa*; det selvsagte, naturgitte, som ligger til grunn for samhandling innen et politisk felt, og som derfor ikke er oppe til debatt, men som fungerer på et ubevisst plan. Da Stortinget i 1906 diskuterte hva den nye utenrikstjenesten skulle ta seg til, uttalte Magnus Oppen (sr.): «jeg tror, at fredssagens og næringslivets interesser bør være de første at tage hensyn til, dernæst de politiske» (S. tid 1905–06: 973).⁸ Det vi i dag vil kalle handelspolitikk ble i denne frihandelsepoken ikke regnet som politisk, så det er ikke overraskende at næringsinteressene ikke omtales som politikk. Derimot er det uhyre talende at fredssak er det første som nevnes, og at heller ikke det regnes som politisk. Men, idet fredsmantraet faktisk måtte gjentas, hadde det enda ikke blitt fullstendig avpolitisert eller doksisk. Motstand kom fra to kanter. Religiøst begrunnede pasifister forkastet tanken om et fredelig folk: «Vi er et folk med Slagsmaalslyster fra gammel Tid; der vokser Krigstanker og Krigsbegeistring op om os og i os» (Sørensen 1896: 19). Eller i en alternativ historisk framstilling: «Et ufredeligt folk var det, som fæsted bopæl i det sønderrevne og vilde land ved den nordlige vej [...] De valgte det højtstræbende, barske og bratte fjeldland, fordi det stemte med deres sind» (Bratt 1899: 4). Rundt 1905 ble det også uttrykt ivrige krigsønsker fra radikale nasjonalister, som mente at nordmennene igjen måtte bli «eit militært og krigarsk folk», og hevdet at en krig med Sverige var «den elden me maa igjennom fyrr me kan smelta saman til eit folk» (Sophus Christopersen og Johan Scharffenberg sitert i Sørensen 2001: 410–11, 413). Om fredstanken sto sterk, fantes det i 1905 fortsatt alternative representasjoner.

8 I den samme debatten mente Francis Hagerup at alle måtte være enige om at fredspolitikk «maa være den eneste opgave for vor udenrigspolitik», mens Aasulv Bryggesaa hevdet at «det er vores alles ønske at føre en strengt neutral og absolut fredelig politik» (S. tid. 1905–06: 972, 947). Den konservative monarkisten og den lenge unionsvennlige Hagerup og den radikale republikaneren Bryggesaa var altså skjønt enige om at fredspolitikk var et generelt ønske.

Årsaker til folkets fredsvilje

Følgelig måtte folkets fredsvilje underbygges og begrunnes. En rekke forskjellige forklaringer ble lansert. I voldgiftsadressen fra Stortinget i 1890 ble det trukket fram at «hos os, der har havt den Lykke i tre Fjerdedels Aarhundrede uforstyrret at leve i Fred er Overbevisningen [om krig som en levning av fortidens barbari] trængt igjennem i alle Folkets Lag». Begrunnelsen er historisk-kulturell; fred avler fredsønsker. Dette var et grunnleggende argument, i *Freds-tanken i Norges-sogo*, argumenterer Koht (1906) for at fredsviljen ligger som en 900 år lang tradisjon i folket. I *Dagbladet* 23. april 1896 ble argumentasjonen tatt ut i det biologiske, da det ble hevdet at «hele vort Folk er naturlige og fødte Fredsvenner».

Et annet hovedargument hadde å gjøre med størrelse; Norge er en fredsnasjon fordi det er en liten nasjon. De små folks fredsopp-gaver var noe av et *Leitmotif* i Bjørnsons argumentasjon. Vi finner argumentet også hos Koht, som om fredsarbeidet mente at «sterkest lyder [freds] Kaldet til de smaa Folk» (1902a), at arbeidet for å utvide folkeretten var «den eneste udenrigspolitiske Opgave, et lidet Folk eier» (1902d), og at voldgiftsavtaler og nøytralitet var «Veien for de smaa Folk til at opfylde sin Fredsmission» (1902b). Koht mente også at det var lettere å gjennomføre folkestyre i små land, «og folkestyrde Land plar no helst vera dei fredlegaste» (1901). Her kobles størrelsesargumentet til forestillinger om at demokratier er mer fredelige enn ikke-demokratier, først framsatt av Paine og Kant (Walker 2000). Noe som kan minne om geostrategiske hensyn lød også bl.a. i Indst. S. XXXXIII (1901/1902) : «vort lands beliggenhed og det norske folks hele forhold gjør da ogsaa en gennemført fredspolitik til en uafviselig opgave.» Koht begrunnet også fredsarbeidet ut fra egeninteressen, som når han skriver at fredssaken ikke er et moralsk spørsmål for den enkelte, men at «det som det gjelder om er, at Folkene blir klar over, at deres egen Fordel ligger i Fredssagen» (1902a).

Begrunnelsene for det norske folkets fredsvilje faller altså i to hovedgrupper. En rekke steder vurderes det norske folk som fredelig av historiske, kulturelle og kanskje biologiske grunner, mens andre steder legges mer objektive grunner som størrelse, styresett, beliggenhet og interesser til grunn. Mens det første settet begrunnelser spiller på emosjonell tilknytning og folket som kulturelt fellesskap, taler det andre settet i sterkere grad til intellektet og folket som et politisk interessefellesskap. Denne inndelingen er imidlertid analytisk, og ble ikke reflektert i den løpende argumentasjonen. Som vi har sett var de to typene argumenter langt fra gjensidig utelukkende,

snarere forsterket de hverandre. Til sammen var de langt sterkere enn de alternativene som ble presentert fra pasifister og militarister.

Fredspolitik

Den brede enigheten om det norske folkets fredsvilje ledet imidlertid ikke logisk til noen bestemt utenrikspolitikk. Norges første utenriksminister, Jørgen Løvland, presenterte sin utenrikspolitiske linje med referanse til utsagnet om at Norge ikke skulle ha noen utenrikspolitikk, og understreket

at opgaven maa være at holde os udenfor deltagelse i de kombinationer og alliancer der kan drage os ind i krigsventyr sammen med nogle af de europæiske krigsstaten. [...] Men netop dette at hævde og bevare neutraliteten, at holde sig neutral ikke alene under krig, men ogsaa i fredens dage holde sig neutral lige overfor de politiske kombinationer mellom magterne – det er en meget væsentlig udenrigspolitik (St. tid. 1905/06: 45–46).

I en mer positiv variant ble det også lagt til grunn at Norge ikke bare ville søke å unngå krig rettet mot landet, men også forpliktet seg til ikke selv å angripe noen andre land. Nøytraliteten «varsler paa forhaand om at paa os maa man ikke gjøre Regning i en fremtidig Krig, hverken som Forbundsfælle eller som Fiende» (Koht 1902c).

Om Løvland aldri så mye insisterte på at nøytralitetspolitik var aktiv politikk, så var store deler av nøytralitetsstenkningen allikevel klart reaktiv og nasjonalt innrettet. Allerede rundt 1900 ble også mer ekspansive fredsideer utviklet. Det var ikke nok at Norge unngikk krig, men freden måtte også sikres aktivt på internasjonalt systemnivå, og Norge måtte delta i oppbyggingen av et internasjonalt samfunn. Man ønsket nok på den ene side å isolere seg fra stormaktsspillet, men det var også et sterkt ønske om å endre dette spillet. Det var ikke langt fra grunntanken om at det norske folket var spesielt fredsvennlig, til tanker om et spesielt norsk ansvar for å utbre fredens velsignelse. Her finner vi en sterk moralsk komponent i den norske fredstradisjonen, som kommer til uttrykk blant annet i Kohts kommentarer om fredsarbeidet som en oppgave, et kall eller en misjon, som sitert over.

Det var stort spenn i ideene om aktivt fredsarbeid, fra handelens fredsskapende virkning via rettsliggjøring gjennom internasjonalt lov til global omfordeling av goder. De hadde til felles at nøytraliteten lå til grunn. En aktiv fredspolitik ligger implisitt i Bjørnsons omtale av de små folks fredsoppgaver, selv om de der

er relativt underspesifiserte, og først og fremst refererer til arbeid for voldgiftsavtaler. Det norske engasjementet i den interparlamentariske (freds)union var en annen form for aktivt fredsbyggende virksomhet. Generelt var tanken at det var folket som skulle drive aktiv fredspolitik, mens staten holdt seg tilbake, men det ble også argumentert for at nøytrale stater ved krigsutbrudd skulle minne de stridende parter om voldgiftsdomstolens eksistens, samt tilby seg å megle, og at dette ville være «Aktiv Fredshævdelse» (Koht 1902b).⁹ Den vel mest radikale internasjonale tanken finner vi hos Koht, som gikk videre fra kravene om internasjonal rett til internasjonal rettferdighet, og koblet sammen nasjonal og internasjonal rettferdighet: «det vil ha den største betydning for fredssagen, at folkenes økonomiske forhold blir organisert paa retfærdighedens grund» (Koht 1902e). Koht var også en av svært få fredsaktivister som ikke priste frihandelens fredsskapende effekter. Økonomisk rettferdighet, heller enn frihandel, ville lede til samfunnsfred, som siden ville lette arbeidet for rettferdighet mellom folkene og internasjonal fred. Dette var et, også i internasjonal sammenheng, tidlig eksempel på sosialistisk fredstenkning.

Årene mellom selvstendigheten og utbruddet av første verdenskrig var preget av at fredstanken hadde fått sterke doksiske trekk, i en slik grad at fredsdiskursen var blitt innleiret i den generelle utenrikspolitiske diskursen. Det ble opplevd som selvsagt at staten skulle føre en svært begrenset nøytralitetspolitikk, men samtidig bidro enkeltpersoner og organisasjoner med å bygge ut det internasjonale samfunnet, gjennom Haag-domstolen, Haag-konferansen, Den interparlamentariske union og Nobelinstituttet.¹⁰ Med utbruddet av første verdenskrig ble fredsarbeidet mer synlig, blant annet gjennom Norsk komité for varig fred (Koht 1964), som argumenterte for at utenrikspolitikken måtte komme under kontroll av parlamentene, som var nærmere folket enn det regjeringene var.¹¹ I etterkant av krigen kom det så til en nyvinning i det norske arbeidet for å bygge en bedre verden, igjen utenfor statlig regi, med Fridtjof Nansens arbeid for flyktninger og hungerrammede i Russland, Kaukasus og på Balkan og i Lilleasia. Humanitær innsats ble fort regnet som en del av fredstradisjonen.

9 Tanken om de små stater som spesielt fredsvennlige var generell for de små stater i disse årene, men den spesielle koblingen mellom folk og utenrikspolitikk skiller Norge i noen grad fra de andre landene.

10 Mellom 1900 og 1940 var til enhver tid to eller tre av Nobelkomiteens medlemmer menn som hadde nær tilknytning til fredsarbeidet (jf. <http://nobelprize.org/peace/articles/committee/mclist/>).

11 Dette innebar i praksis en utenrikskomité i parlamentet, noe Stortinget fikk i 1917 (Løvold 2002).

Etter krigen forlot Norge nøytralitetslinjen og gikk inn i det aktive fredsarbeidet i Folkeforbundet.¹² Krigen hadde vist at det ikke holdt å sikre freden ved å stå utenfor krig; krig måtte unngås mer generelt. Endringen, som ble foretatt med bred støtte, var imidlertid bare i valgt politikk, de grunnleggende forutsetningene om folkets fredsvilje og grunnene til denne fredsviljen lå fast. Da Stortingets konstitusjonskomité gikk inn for opprettelse av en fast internasjonal domstol i 1921, skjedde det for eksempel med henvisning til de siste 30 års fredsarbeid i Stortinget (Fure 1996: 186).

Fredsdiskursen under press 1935–40

Fra midten av 1930-tallet økte skepsisen mot Folkeforbundets muligheter til å sikre freden, og ønskene om at Norge måtte vende tilbake til full nøytralitet ble stadig sterkere. Årene 1935–40 byr på de mest interessante diskusjoner om fredstradisjonens innhold etter 1905. Endringen i fredspolitikken politiserte nemlig i noen grad også de underliggende tankene om fredstradisjonens innhold.

Folkets fredsvilje

Hovedantakelsen om folkets fredsvennlighet fortsatte å ligge til grunn for norsk utenrikspolitisk diskurs også i de siste mellomkrigsårene, og fredstradisjonen fortsatte å utgjøre sin egen begrunnelse. De grunnleggende lag av diskursen var solid etablert, men det foregikk samtidig relativt gjennomgripende debatt i diskursens høyere lag. For første gang etter 1905 kom det til hissig debatt om hva slags politikk folkets fredsvilje skulle føre til.

Helt sentral her, både i kraft av rolle og posisjon, var Halvdan Koht som nå var blitt utenriksminister. I en av sine første taler i Stortinget sier han: «Vi for vår part vil sjølsagt av all vår evne stritta mot både at det blir krig, og at vi kjem med i krigen um so ille skulde henda at krigen på nytt braut laus over verda» (S. tid. 1935: 565). Her lanserer Koht et fredsprogram i to etapper, først forsøke å hindre at det blir krig i verden, dernest, hvis dette feiler, å holde Norge utenfor krigen.¹³ Slik kobles de to fredspolitiske hovedlinjene fra årene rundt 1905 sammen. Særlig i forbindelse med det første

12 Fure (1996) gir en god gjennomgang av Norges utenrikspolitikk på 1920- og 30-tallet, og understreker hvordan den viktigste spenningen på 20-tallet var mellom dem som ønsket å styrke den internasjonale rettsorden uansett (Mowinckel), og dem som ønsket å sette norske interesser før rettsordenen (Hambro).

13 I februar 1938 omtalte han arbeidet for mellomfolkelig samarbeid og å holde Norge

punktet skulle Koht komme til å innta en egen posisjon gjennom sin aktive fredspolitikk.¹⁴ Helt fram til utbruddet av andre verdenskrig var det klart at det var det «ytre» vernet Koht anså for å være viktigst, fred for Norge ble best sikret ved en internasjonal fredsortorganisasjon. I utgangspunktet var det hans tanke at Folkeforbundet kunne ha vært en slik organisasjon, en hobbesiansk sentralmakt som «med fynd og klem kunde ha avgjort om rett og fred i verda» (S. tid. 1938: 1367). På tross av tiltakende stormaktsdominans, så han Folkeforbundet som den beste muligheten til å gjøre noe med den økende spenningen i Europa.

Folket og nasjonen kunne i langt større grad enn rundt 1905 tas for gitt, men den aktive fredspolitikken ble allikevel grunnet i en samlet og sterk nasjon, og var fortsatt den eneste utenrikspolitikken for et lite folk: «Vi kann aldri driva anna enn fredspolitikk, [...] vi lever berre gjenom freden» (S. tid. 1935:566). Som tidligere understreket Koht også hvordan fredstrangen var sterk i folket: «Folket elska aldri krigen [...] Fred var folkekrave og folkeviljen» (1935a). Han koblet også folket klart til den førte utenrikspolitikken, og understreket «den sterke fredshugen i folket vårt». På samme måte var det klart «at folket står bak den fredspolitikken vi har ført», ettersom fredstanken lå grunnfestet i det; «heile folket er med på sjølve grunntanken: ingen krig!» (S. tid 1937:1651). Folket var også den naturlige referanse og handlende agent i fredspolitikken som ble ført etter krigsutbruddet: « Det norske folket kan ikkje kjenne det som synd eller svik om det held seg nøytralt i krigen mot Tyskland. Det har aldri vilja føre anna enn *fredspolitikk* [...] Det er ein fredspolitikk som har djupe røtter i historia vår og i norsk politisk tenkemåte (Koht 1940, uthevet i original).

Selv om folket fortsatt sto sentralt, var staten langt viktigere for Koht på 1930-tallet enn i fredstenkningen rundt 1900. Oppjusteringen har trolig å gjøre med at han nå følte at «folket» for første gang virkelig var representert i regjeringen, og all den tid han selv satt i regjering var det vel også lettere å se den som legitimert av folket. Det var også viktig for ham å understreke statsmaktens rolle overfor konkurrerende lojalitetsbånd. Særlig var dette aktuelt i hans eget parti, hvor mange hadde ment at solidaritet med den internasjonale arbeiderbevegelse var viktigere enn samarbeid med andre stater. Internasjonalistisk klassesolidaritet var en gjennomgripende

---

utenfor krig som «det dobbelte formålet som ligg fyre for norsk utanrikspolitikk, – eit dobbelt formål som i røynda er eitt» (S. tid. 1938: 241).

14 Dette er Kohts eget begrep, se for eksempel (1937b, S. tid. 1937: 1651, Lange 1958: 51–52).

utfordring mot den grunnleggende ideen om det fredelige folket, og det er mot denne bakgrunnen vi må forstå at Koht brukte så vidt mye tid på å understreke at fredsviljen lå nettopp i *folket*.¹⁵ I en tale referert i *Arbeiderbladet* i 1936 understreket han at «utenrikspolitikken drives av statene, av regjeringene. Vil folket derfor ha makten over utenrikspolitikken, så må det få styringen i staten». Dette kravet hadde legitimert opposisjonen mot den svenske utenrikspolitikken før 1905. Etter selvstendigheten ble parlamentarismen (og fra 1917 utenrikskomiteen) sett som skritt i riktig retning, og etter DNAs maktovertakelse i 1935 var utenrikspolitikken for Koht folkets politikk.

Gjentatte ganger knyttet Koht direkte an til den etablerte norske fredsdiskursen som han selv var del av i sine begrunnelser for folkets fredsvilje. Påstander som «Den politikken som soleis fekk form i fyrstninga av dette hundreåre, har sia legje under alle tankar om utarikspolitikk i Noreg «(1937b)¹⁶ og «Desse to vedtaka av Stortinget [1890 og 1902] har slege fast prinsippa for norsk fredspolitikk, og for min part har eg alltid halde fast på dei» (S. tid. 1938: 242) vitner om det.

Fredspolitikk i faresonen

Koht fortsatte å ha tro på Folkeforbundet også etter at sanksjonene mot Italia viste seg virkningsløse. I den sammenheng foreslo han nye tiltak for å styrke freden, blant annet gjennom enkelte av Folkeforbundets artikler som åpnet for at situasjoner som kunne bli til konflikter, kunne drøftes på forhånd (1936b). Norge måtte ikke melde seg ut av det internasjonale samfunnet når situasjonen tilspisset seg: «Jeg vil ikke at vi skal føre nogen ventepolitikk, men en *aktiv fredspolitikk* for å gjøre Folkesambandet til et virkelig fredsvern. [...] jeg vil ikke være med på at vi skal gå ut av Folkesambandet» (sitert i Lange 1958: 51–52, uthevet i original). Like fullt var ambisjonene for Folkeforbundet nedjustert. Nå ligger tankene langt nærmere det som britiske forskere har kalt «New Liberal Internationalism» eller «Welfare Internationalism» (Long 1991, Wilson 2003),¹⁷ med vekt på funksjonelle bindinger mellom

15 Arbeiderpartiets dreining «fra klassekamp til nasjonal samling» mellom 1930 og 1935, og Kohts rolle i dette, dekkes i Dahl (1969). Se også Leira (2003).

16 Denne kommentaren kom i direkte tilknytning til en analyse av Bjørnsøns fredstenkning. Koht understreket ellers at dette var en generell småstatspolitikk, men mente at den lå «djupare i hugen» i det norske folk enn andre.

17 Under disse overskriftene diskuteres tenkere som begynte som liberalere, men som etter hvert dreide over i sosialdemokratisk retning, og som var opptatt av internasjonal

folkene. På samme måte som rundt 1900 var Koht heller ikke bare opptatt av det politiske forholdet mellom folkene og utvikling av folkeretten, fred avhang vel så mye av rettferdighet, og da særlig økonomisk rettferdighet og omfordeling. «Vil vi ha fred i verda, så må vi bygge opp eit planfast, rasjonelt økonomisk samarbeid mellom alle folk» (Koht 1938a, se også Koht 1938b).¹⁸ Han hadde allerede rundt 1900 vært skeptisk til frihandelens velsignelser, og i en konsekvent vektlegging av at verdensfred vil avhenge av mer rettferdig økonomisk fordeling, ligger Kohts kanskje viktigste utvidelse av norsk fredsdiskurs.

Der det var stor enighet om at det fredselkende folket var grunnverdien i utenrikspolitikken, måtte fredspolitikken utforming begrunnes. Den første begrunnelsen som er verdt å merke seg, er egeninteresse: «Om vi så bare vil tenke på den nytte det har for oss selv, må vi gjøre det. For den eneste virkelige trygghet for vår egen fred er verdensfreden» (Koht 1936c). Det er allikevel helt tydelig at for Koht er fredsarbeidet drevet framover av et moralsk imperativ. I et stort foredrag mot slutten av 1938, med den talende tittelen «Norges utenrikspolitikk: Praktisk fredsarbeid på rettens grunn»,¹⁹ gjorde han sitt syn klart (Koht 1938a). Man måtte ta tak i de aktuelle problemene, og forsøke å løse dem på fredelig måte:

... det positive freds-arbeide (...) er det vi må setta vår von og vår lit til. Og det er det vi aldri må gje opp, men bera fram i stort og smått. Hermed har eg gjevi – om eg torer kalla det så – ein part av heile min politiske filosofi: gje aldri opp vona eller mode, om det så ser mørkt ut i denne stunda, men set alltid viljen inn på nytt og på nytt i arbeid for det du trur er rett! Anna ville vera sjølvoppgeving (1938a).

Samtidig som det idealistiske preget er sterkt, og fundert i historien, understreket Koht også det grunnleggende realistiske i den norske fredspolitikken:

---

velferd, internasjonal lov og internasjonal organisering i et internasjonalt samfunn, uten noen overgripende sentralmakt.

- 18 I denne tenkningen ligger det altså en parallell til britiske tenkere, som Angell, Woolf og Zimmern. E.H. Carr, som gjerne regnes som realismens gudfar, skrev i 1939: «Ultimately the best hope of progress towards international conciliation seems to lie along the path of economic reconstruction» [1946: 218].
- 19 Jf. også Koht slik han ble referert i *Arbeiderbladet* (1936): «Det er ikke nok at vi som er glad i vårt land, ønsker og arbeider for å leve i fred her. Vi må sette vår fredsvilje inn i samlivet mellom de andre stater. Vi må reise vår protest mot alt rangt og urett.» Den samme moralske drivkraften kan man se i Kohts forsøk på å få i stand fredsforhandlinger mellom Russland og Finland under vinterkrigen (Koht 1985: 230–44). Han undersøkte også etter krigsutbruddet i september 1939 mulighetene for at en gruppe av små land kunne virke som meglere mellom de krigende stormaktene (Koht 1985: 211–22).

Det er ikkje noko nytt, det som eg soleis no har lagt fram. Det er gamal norsk politikk slik som han formar seg etter vilkåra i notida. Det er realpolitikk som reknar med dei røyndelege faktorane i det mellomfolkelege samfundet og som derfor ikkje vågar seg ut i eventyr, men slår tak i dei praktiske resultatane som det er mogleg å nå. Men bak denne realpolitikken ligg store og høge ideal for landet vårt og for heile det mellomfolkelege livet. Vi vil byggja det nasjonale sjølvstendet vårt i live under ein ålmann rettsskipnad for heile verda (S.tid. 1937: 1653).

Det er godt mulig å se dette som en form for funksjonalisme i forlengelsen av tankene rundt århundreskiftet – hvis de små folkene går foran med små skritt, men gode eksempler, vil også de andre ha noe å strekke seg etter. Igjen er det også en klar videreføring av den tidligere norske fredsdiskursen i tanken om at fredsarbeidet var den eneste mulige utenrikspolitikken for små stater: «Dei har inga anna interesse enn fred og rett» (1939b). Imidlertid ligger det også noe mer i Kohts argumentasjon enn de små statenes interesser, han viderefører samtidig det spesielle ansvaret som hviler på Norge.

Det norske folket kunne imidlertid ikke lenger være en brubygger, men måtte heller bli et fyrtårn og virke som en slags samvitthet for de andre folkene: «Vi er eit lite folk, og vår røyst rekk ikkje langt; men vi lyt likevel alltid ropa, nær sagt so høgt vi kann, ropa ut dette at vi vil og må arbeida for freden. Det er vårt ynske, for di vi vil fred og vil at det skal vera fred i verda» (S. tid. 1936: 262). Enda klarere lyder dette i et foredrag i mai 1939. Her understrekes den spesielt norske misjonen tydelig, ikke bare i kraft av folkets idealer, men som en plikt og en indre drivkraft: «Det er ein skyldnad for oss og ein uvilkårleg trong i oss å gjera alt vi evner for det som for oss er dei store ideala: folkefridom, rettferd, fred» (1939a). Selv da krigen var et faktum høsten 1939, ønsket Koht å føre en aktiv fredspolitik som så langt det lot seg gjøre, og ikke bare falle tilbake på nøytraliteten.

Nøytralitetstanken vinner terreng

Det «indre» vernet, nøytraliteten, ble imidlertid gradvis mer sentralt framover mot 1940. Fredsdiskursen kom i de siste årene fram mot 1940 langt på vei til å ta form av en spesialisert nøytralitetsdiskurs (jf. Fure 1996). Den representasjonen som etterhvert kom til å bli ledende, holdt på absolutt nøytralitet og ble båret særlig av tidligere stats- og utenriksminister Johan Ludwig Mowinckel og statsminister Johan Nygaardsvold. De mente at Norge burde trekke seg fra sanksjonsforpliktelsene i Folkeforbundet, forholde seg fullstendig

upartisk i alle konflikter og håpe at Norge ikke ble trukket inn. Holdningen var basert på egeninteresse. I den utvidede utenrikskomiteen sa Mowinckel allerede i 1935 at «slik som situasjonen nå har utviklet sig, vilde jeg nødigg at Norge skulde vise nogen aktiv pågang i Genève. [...] og jeg tror ikke vi skal prøve å spille nogen som helst rolle dernede ...» (Mowinckel i UFUK²⁰ 5&6/10 1935: 74). Noen tanker om et «ytre» forsvar i form av en internasjonal rettsorden var ikke interessant, og det gjaldt å være føre var med å erklære nøytralitet i tilfelle av internasjonal konflikt.

Den motsatte ytterligheten utviklet seg særlig blant internasjonalistisk orienterte unge i DNA. De holdt det å stå sterkest mulig i den samlede kampen mot fascisme og nazisme for viktigst. De ønsket å forlate nøytralitetslinjen og gå sammen med Storbritannia, Frankrike og Sovjetunionen for å styrke den kollektive sikkerheten (Lange 1958: 36). Den internasjonale solidariteten hadde forrang i forhold til nasjonale innvendinger:²¹

Jeg oppfatter situasjonen slik, at det spørsmål vi står foran, er kort og godt: Hvad kan vi gjøre for å bidra vårt til å presse Italia til å opgi røverkrigen i Etiopia? Det er det spørsmål som foreligger. Betenkelighetene må nødvendigvis komme i annen rekke (Vegheim i UUKK²² 24 & 25/10 1935: 56).

Koht inntok her en mellomposisjon og søkte å kombinere den militære nøytralitet med muligheten til å være med på økonomiske sanksjoner og retten til å støtte en side framfor en annen i tilfelle av krig: «Det er mogleg [...] å halda uppe nøytraliteten i den meininga at ein blir verande utanfor krigen um ein so tek standpunkt mot fredsbyrtaren» (St.tid. 1936: 261). Motsetningen innen nøytralitetsdiskursen dreide seg i noen grad om nøytralitetsbegrepets innhold, og med utviklingen i Sentral-Europa var det etter hvert Mowinckels absolutte nøytralitet som vant fram (Fure 1996: 206–07).

I slutten av mai 1938 vedtok Stortinget at Norge ville stille seg fritt i spørsmål om sanksjoner i regi av Folkeforbundet og inntok dermed en absolutt nøytralitetslinje. Likevel skiller Kohts argumentasjon seg fremdeles fra Mowinckels, ikke minst ved vekten på

20 Stortingets utvidede og forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité.

21 Bærerne av denne representasjonen brøt allikevel ikke med de dypere lag av diskursen. Tanken var nemlig ikke først og fremst klassesolidaritet på tvers av nasjonsgrensene, men folkesolidaritet mot fascisme og nazisme. Det ble ikke reist tvil ved tilknytningen til det norske folket.

22 Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.

aktiv fredspolitik. I en stor tale i februar 1940 bandt han sammen nøytralitet og den aktiv fredspolitik til et logisk hele:

Og eg strekar under at nøytraliteten er ikkje for oss berre omsut for vår eigen fred. Han heng i hop med eit arbeid for ålmenn fred og rettskipnad i verda, [...] vi kan tene den ålmenne freden med nøytraliteten vår. [...] nøytralitet er ikkje det same som å sita passiv og berre sjå på at dei andre slåss. Tvert imot – nøytraliteten er ein *stendig strid for retten*. Og det er ein strid som ikkje berre blir ført til verje for oss sjølve. Det er ein strid som er til vinning for alle folk både no og i framtida (Koht 1940, uthevet i original).

Norsk nøytralitet vil være positivt, ikke bare for Norge, men for verden som sådan. Det er også klart at nøytralitet ikke fratar en retten til å si ifra hva som er rett og galt, også nøytraliteten måtte være aktiv! For Koht hang nøytraliteten nemlig nøye sammen med arbeidet for en bedre verden. Ikke minst var det viktig at det ikke var mulig å melde seg ut av verden: «Vi kan ikkje melde oss ut or Europa eller ut or verda elles. Vi er med anten vi vil eller ikkje, og det får vi taka konsekvensane av [...] Det *må* difor høra med i arbeidet for vår eigen fred, at vi freistar byggja fred og rett millom alle folka» (St.tid. 1937:1651, uth. i orig.).

Det gikk som kjent ikke så bra med verken den aktive fredspolitikken eller nøytraliteten, og Halvdan Koht har ofte blitt kritisert for å føre en naiv og mistilpasset utenrikspolitik. Innen norsk fredsdiskurs er han allikevel et svært viktig navn, ettersom han bygger bru mellom den overveiende liberale fredsdiskursen rundt 1900 og den sosialdemokratiske fredsdiskursen som har preget etterkrigsårene. Der nøytralitetslinjen ble grundig diskreditert, ble tanken om at en aktiv fredspolitik innebærer økonomisk omfordeling og rettferdighet mellom folkene stadig viktigere i etterkrigsårene.

Fred og kald krig 1945–89

Den generelle fredsdiskursen under den kalde krigen er understudert, men kontinuiteten springer en allikevel i øynene.²³ De klare motsetningene fra 1930-tallet ble etter den andre verdenskrig fort avløst av bred enighet om utenrikspolitikens kurs. Fredsdiskursens grunnleggende termer forble innleiret i den bredere utenrikspolitiske diskursen. Da Halvard Lange presenterte utenrikspolitikken under

23 Tamnes (1997: del IV) dekker under overskriften «Mesen, megler og moralist» det bredere politikfelt som gjerne trekkes inn i fredsdiskursen, i årene 1965–95.

trontaledebatten i januar 1949, understreket han for eksempel at «Norges alt overveiende interesse er fred, og at Norges hele utenrikspolitiske tradisjon entydig gjør det klart at vi har intet annet ønske med vår deltaking i internasjonal politikk enn å yte det bidrag vi kan til at det kan råde fred, fordragelighet og samarbeid statene og folkene imellom». Han regnet dette som et utgangspunkt «som jeg tror uten unntak er felles for alle i Norge» (sitert i Lange 1952: 89). Den moralske drivkraften er her klar, og det er underforstått at Norge har en misjon: å gjøre verden bedre og mer fredelig. Da Knut Frydenlund i 1982 presenterte sine tanker om Norges plass i verden, skrev han om Norges positive profil i omverdenen, som skyldtes ærlighet, antikolonialisme, støtte til nasjonal frigjøring, innsats for menneskerettigheter og katastrofehjelp: «Det er også en profil som nordmenn flest vil at deres land skal ha. Dette har noe med Wergeland og Bjørnson å gjøre – med historie og tradisjon – og ønsket om å leve opp til den anseelse som Fridtjof Nansen skaffet Norge gjennom sin innsats for flyktninger etter den første verdenskrig.» Han avsluttet hele boken med et ønske om at norsk utenrikspolitikk måtte «bli ledet av de visjoner eller kanskje naive forestillinger som gjør seg gjeldende i det norske folk om en verden hvor retten skal rå og ikke makten, og hvor alle skal ha et ansvar for hverandre» (Frydenlund 1982: 190, 213). Som for Koht og Lange ble fredstradisjonen sin egen begrunnelse.²⁴

Den viktigste institusjonen i norsk fredsdiskurs under den kalde krigen var FN. Arbeidet i FN, samt humanitær krisehjelp kan ses i forlengelsen av den liberale tenkningen med røtter tilbake til årene rundt 1900 og Nansens arbeid. Norge bidro også med betydelige summer til bistand fra Indiahjelpen ble igangsatt i 1952. Her er den sosialdemokratiske arven fra Koht tydelig, også i begrunnelse. Knut Frydenlund slo for eksempel i et foredrag i 1974 fast at «Klasseforskjell i verdensmålestokk lar seg ikke forsvare – og kan vel over tid heller ikke opprettholdes – mer enn klasseforskjell i vårt eget samfunn» (Frydenlund 1987: 236). De norske bidragene til FNs

24 Hos andre slo denne eksepsjonalismen over i tanker om en sivilisatorisk misjon. Ambassadør Rolf Andvord foreslo for eksempel i 1945 at Norge burde skaffes en koloni i varmere himmelstrøk etter krigen: «Det norske folk fortjener å få denne chance til å utfolde seg på egen grunn under andre himmelstrøk enn nettopp i umiddelbar nærhet av polarsirklene og vil sikkert være fullt like skikket som noen annen kultur nasjon til å skape utvikling og lykkelige forhold blant befolkningen i de deler av verden som hittil har levet under primitive og foreldede forhold.» Utenriksminister Trygve Lie svarte taktfullt at man hadde hatt dette oppe på regjeringskonferanse, der man hadde kommet til at saken burde få ligge. Riksarkivet, UD 34.1/28, boks 11035. Brev datert 211244 og 080345.

fredsbevarende styrker kan for sin del godt ses i sammenheng med de radikale internasjonalistenes agenda fra 1930-tallet. Forsvarsdiskursen og fredsdiskursen fortsatte allikevel i store trekk å være skilt fra hverandre, som i årene rundt 1905. Forsvarspolitikken handlet om lokalisering og ble aldri utviklet ut over doktrinenivået, med norske soldater, helst på ski, som forsvarte norsk territorium. Det internasjonale engasjementet i FN ble sett som i beste fall en biting, i verste fall ressursløsning, og ble forstått innenfor fredsdiskursens – ikke forsvarsdiskursens – termer (Græger & Leira 2005).

Fred til alle kanter 1989–

I årene etter 1989 fløt en rekke forskjellige utenrikspolitiske engasjement sammen i det som gjerne omtales som engasjementspolitikk, eller fredspolitikken. Det intellektuelle startskuddet ble gitt av Jan Egeland (1988), som viste til tradisjonen som stammet fra Bjørnsons og Nansens innsats, men trakk fram som Norges særlige komparative fortrinn landets begrensede størrelse, dets ikke-imperialistiske fortid og det nære forhold mellom staten og de frivillige organisasjonene.²⁵ I forlengelsen av Egelands tenkning ble «Den norske modellen» for fredsarbeid utviklet. Norge har spesielt gode forutsetninger «Fordi Norge er et lite land uten kolonifortid og stormaktsinteresser, og fordi landets organisasjoner har drevet fredsarbeid i mange år» (UD 1999). Mer konkret bygger dagens fredsarbeid på tradisjonen fra den kristne misjonen og arbeiderbevegelsen, og ikke minst arbeidet til Fridtjof Nansen.²⁶ Størrelse og tradisjon gjør Norge til et fredslend. Oslo ble på midten av 1990-tallet profilert som «fredshovedstad» i en «humanitær stormakt», og Nobelprisen fikk i de samme årene en stadig mer politisk og aktuell profil.

Fredsdiskursen har også blitt knyttet tettere til andre politikkkfelter. De siste 15 årene har norske soldater deltatt i en rekke interna-

25 I en særstilling står også den hittil siste gjennomgripende utredning av Norges utenrikspolitikk, St. meld. nr. 11 (1989–90), som trakk på ideer om brubygging, det lille lands fortrinn og frihet fra kolonifortid. Påstanden om at Norge ikke har noen kolonifortid, og at dette er en årsak til og en fordel for fredsarbeidet, er en gjenganger i norsk fredsdiskurs (se UD 1999, NOU 2003/19: 52, Waage 2004: 222 for ferske eksempler). En slik forestilling står også sterkt i den norske selvbevissthet, helt uavhengig av helstaten Danmark-Norges kolonier. Ved siden av Island, Grønland og Færøyene dreide det seg om enklaver i India og i Vest-Afrika, samt tre øyer i Karibia. Nordmenn var del av koloniadministrasjonen både i København og i koloniene, og norske handelsmenn tjente godt på handel med slaver og andre varer mellom koloniene. I norsk diskurs gir det åpenbart bedre resonans å se på Norge som et kolonisert land enn som en kolonimakt.

26 Det har dessverre ikke i denne omgang vært tid eller rom til å gjennomføre noen studie av fredsdiskursens kristne røtter, ei heller av religiøs og sekulær fredspraksis.

sjonale operasjoner, noen av fredsopprettende art med legitimitet fra FNs sikkerhetsråd, andre uten bredt anerkjent folkerettslig dekning. Denne endringen i praksis har funnet sted uten noen vidtgående endring i forsvarsdiskursen, hvor verneplikt og lokaliseringsspørsmål fortsatt er sentrale (Græger & Leira 2005). Forsvarsdiskursen har, helt siden årene før 1905, manglet en internasjonal dimensjon. Etter slutten av den kalde krigen kom en rekke nye oppgaver utenfor territoriet, som måtte begrunnes og forankres i norsk diskurs. Der forsvarsdiskursen manglet termer for å diskutere internasjonalt engasjement, sto det altså en internasjonalistisk fredsdiskurs fiks ferdig til bruk. Forsvarets operasjoner utenfor eget territorium har derfor i stor grad blitt skrevet inn i fredsdiskursens internasjonalistiske termer. Kjernen i Norges hurtige reaksjonsstyrke, Telemark bataljon, presenteres for eksempel som del av den norske fredstradisjonen: «Norge har et godt renommé som fredsnasjon, fra etableringen av FN og NATO, Nansen-hjelpen og Nobel-prisen. Telemark bataljon er en del også av denne tradisjonen (Telemark bataljon 2005). Norsk militært engasjement utenfor Norges grenser blir altså presentert som en forlengelse av den aktive fredspolitikken fra forrige århundres første halvdel. Det har utviklet seg en bred enighet om at skillet mellom idealpolitikk og realpolitikk ikke lenger gir mening, og at Norge tjener sine interesser ved å føre en moralsk utenrikspolitikk. Både den klassiske fredspolitikken og de militære engasjementene forsvares ved at innsats ikke bare er et gode i seg selv, men også bidrar til å gi Norge tilgang til viktige aktører, og betydelig politisk kapital. Allerede i årene rundt 1900 ble moralske og interessebaserte begrunnelser for det norske folkets fredsvilje og norsk fredspolitikk benyttet om hverandre, og en annen klar likhet ligger i hvordan forsvarsdiskursen bare er løselig tilkoblet den generelle utenrikspolitiske diskursen. Verken i 1905 eller i 2005 er det utviklet noen samlet utenrikspolitisk strategi for hvorvidt og hvordan militærmakten skal inngå som del av Norges fredspolitikk.

Forskjellige begrunnelser for den konkrete fredspolitikken er ikke noe nytt, og også de dypere begrunnelsene følger kjente spor. Utenriksminister Jan Petersen legitimerte for eksempel Norges humanitære engasjement på følgende måte i sin utenrikspolitiske redegjørelse i 2002: «Siden Fridtjof Nansen har humanitær innsats vært en del av vår nasjonale identitet. Siden Hambro har Norge arbeidet for et mest mulig forpliktende samarbeid mellom verdens nasjoner» (St. tid. 2001–2002: 1689). Referansen til Hambro er nok vanligst i Høyre, men tilslutningen til Nansen er tverrpolitisk, fra

1930-tallet til i dag (Steine & Vogt 2004: 23). Med henvisningen til den nasjonale identiteten slutter også Petersen seg til fredsdiskursens underliggende tanke om at Norge driver med fredsarbeid fordi det er slik vi nordmenn er. Makt- og demokratiutredningens sluttrapport slo likedan fast at «Bildet av Norge som en moralsk og humanitær stormakt har blitt et nytt nasjonalt symbol, på linje med andre symboler som former nordmenns nasjonale identitet» (NOU 2003/19: 51). Den ovenstående analysen av fredsdiskursens etablering og videreføring antyder at røttene til denne delen av den nasjonale identiteten må søkes atskillig lengre tilbake i tid, men det er lett å si seg enig i fredsarbeidets betydning som nasjonalt symbol.²⁷

Den kanskje mest interessante aktøren i dagens norske fredsdiskurs er statsminister Kjell Magne Bondevik. I større grad enn sine forgjengere har han intervenert på grunnleggende måte i fredsdiskursen. Hans begrunnelser er i stor grad moralsk fundert, som da han på KrF's landsmøte i april 1999 sa:

Det er ikke for ingenting det står skrevet: «Salige er de som skaper fred...» Det bringer velsignelse å skape fred – både for vår nasjon, og for de konfliktområder vi hjelper. Det er min visjon at Norge skal stå i fremste rekke som fredsskaper, som en fredsnasjon! (Bondevik 1999).

Den kristne moralen er tydelig, men selv den har et anstrøk av egeninteresse, velsignelsen når også vår egen nasjon. Fredsarbeidet er altså et kall for nasjonen, og også noe av det som gjør oss til nordmenn. Av særlig interesse er Bondeviks nyttårstaler. Nyttårstalene er de politiske talene som flest nordmenn får med seg, og i større grad enn de fleste andre politiske taler har disse talene preg av å være mettet med talehandlinger. Ved årtusenskiftet understreket Bondevik tre punkter hvor dagens nordmenn hadde en arv å leve opp til. Det første var at Norge måtte «følge i Fridtjof Nansens spor ved trofast innsats for flyktninger og nødlidende i andre land». Det andre var: «Norge må være en fredsnasjon – en aktør for konfliktløsning og fredsskapende virksomhet [...] Nobels fredspris deles ut i Oslo [...] Jeg ønsker at vår hovedstad skal framstå som en internasjonal fredsby» (Bondevik 2000).

Likeledes innledet Bondevik 2003-talen med å trekke fram at

27 Etter rapporten om Norge som fredsmegler (Waage 2004) sa Hilde Henriksen Waage i *Morgenbladet* 12.–18.11.2004 at det virket som om rapporten hadde «knust en nasjonal myte». Om myten ennå ikke er knust, hadde hun i alle fall åpenbart utfordret selvsagte oppfatninger om Norge som fredsnasjon.

«arbeidet for fred [har] vært en av de grunnvoller Norge har bygget på gjennom århundrer». Senere utdypet han at: «Norge skal være en fredsnasjon,» og bidra til å «bygge en fredskultur i de store forhold, mellom nasjoner» (Bondevik 2003). I 2005 viste han til Nansens og Bjørnsons tro på de små nasjonenes og folkenes oppdrag som fredsskapere, og ga det sin tilslutning. Norge må fortsette å følge en aktiv fredspolitikk for å «realisere vår visjon om å være en fredsnasjon» (Bondevik 2005).

Avslutning

Fred kan bety så mangt. Det kan bety fravær av krig, og her har Norge en heldig fredstradisjon med svært lite krig de siste snaut tre hundre år. Den andre betydningen av Norge som fredslend er i at landet ikke har startet noen krig eller stått på aggressors side i noen krig mellom 1814 og 1999. En slik oppfatning er blitt utfordret med de siste årenes krigsdeltakelse. Den mest utbredte oppfatningen av en norsk fredstradisjon har imidlertid fra årene rundt 1900 vært at den norske fredstradisjonen er grunnet i folkets egenskaper, og at det skal føres en aktiv fredspolitikk. Hva som inngår i aktiv fredspolitikk har imidlertid undergått store forandringer, fra et aktivt folk i en nøytral stat, til dagens norske modell med sterk sammenblanding av stat og sivil samfunn, engasjert over et svært vidt politikkfelt. En tentativ hovedlinje i fredsdiskursen kan allikevel antydes, med utgangspunkt i Bjørnstjerne Bjørnsons folkelig-demokratiske fredstenkning. Han ble etterfulgt av Halvdan Kohts sterkere sosialistiske fredslinje, som igjen ble videreført, med utvidet fredspolitikk, av Halvard Lange og Knut Frydenlund. Etter den kalde krigen har fredsdiskursen gjennomsyret stadig flere politikkområder, med den kristne tradisjonen som et mer tydelig komplement til den sosialdemokratiske.

Det er symptomatisk for vissheten om at det finnes en norsk fredstradisjon at den har vært sterkt understudert. I lange perioder har koblingen mellom det norske og «fred» vært så sterk at det å studere den på annet enn overfladisk og/eller på en sterkt feirende måte ville virke undergravende på det norske selvilde, gjennom å utfordre sterke doksiske forventninger om hva det norske er. De siste årene har imidlertid interessen tatt seg kraftig opp. Hva kan denne nyfunne interessen skyldes? Tre mulige svar ligger opp i dagen. For det første er det både direkte og indirekte sammenheng mellom økt norsk fredsengasjement ute i verden de siste femten årene og økt forskningsinteresse. En del forskning dreier seg direkte

om fredsprosesser Norge har vært engasjert i (som Waage 2000, 2004), mens andre bidrag tar opp tråden indirekte og studerer hvordan fredsdiplomati og den norske «sørpolitikken» spilles ut i norsk diskurs (Tvedt 2003). Idet «alt» er fredspolitik, er det også mer å studere – og å kritisere. For det andre henger den økte interessen tydelig sammen med jubileumsfeiringer. Nobels fredspris rundet 100 år i 2001, noe som førte til betydelig publisering omkring prisen og Nobelinstituttet. I 2005 feires også de første hundre år med selvstendig norsk utenrikspolitikk, og idet allehånde forskere (som undertegnede) begynner å tenke historisk og tematiserende, står fredspolitik fram som et iøynefallende overgripende trekk ved norsk utenrikspolitikk. For det tredje, og kanskje mer kontroversielt, kan den voksende interessen henge sammen med en opplevelse av at den selvsagte sammenhengen mellom Norge og fred ikke lenger er så selvsagt. Norge har etter slutten på den kalde krigen deltatt i flere skarpe militæroperasjoner, og selv om det stadig understrekes at Norge er en fredsnasjon, er det også stadig flere som stiller spørsmål ved dette selvbildet (Ulriksen 2002, Tvedt 2003, Waage 2004, *Morgenbladet* 12.–18.11. 2004, Neumann 2005). Forestillingen om Norge som en fredsnasjon er ikke lenger doksisk, men er blitt politisert som ortodoksi. I senere tid har Bondevik også stadig understreket at Norge skal og må være en fredsnasjon (Bondevik 2003, 2005), noe som også kan høres hos andre politikere (se f. eks. Djupedal 2005). Dette er et symptom på politiseringen. Tidligere var koblingen mellom den norske nasjonen og freden åpenbar, og behøvde ikke å uttrykkes. Nå er den utfordret, og må gjentas for å bekreftes. Reaksjonene på Waage (2004) må også forstås i denne sammenhengen.

I løpet av 1890-tallet ble det etablert som selvsagt at det norske folket var spesielt fredsvennlig, og i størsteparten av tiden deretter har dette blitt tatt for gitt. Fredsdiskursen har dreid seg om hva slags politikk denne fredsviljen skal føre til, og hvordan den fra gang til gang skal begrunnes. Generelt for hele perioden gjelder at stadig flere politikkområder regnes som fredspolitik, og at fredsdiskursen dermed må legitimere stadig mer. Dermed står den også mer lagelig til for hogg. Hvis det tiltakende fokuset på Norge som fredsnasjon indikerer at den grunnleggende forestillingen om det norske folket som spesielt fredelig er i endring, kan vi stå overfor en betydelig endring i norsk utenrikspolitikk. Det er allikevel mer sannsynlig at fredsdiskursen vil fortsette i omtrent de samme sporene som før, og at selv krigsdeltakelse ikke vil bryte ned den etablerte forbindelsen mellom freden og folket. Norske politikere kvier seg for å innrømme

at Norge deltar i krigshandlinger, ettersom det er vanskelig å få støtte for krigføring i norsk opinion. På den annen side kan det godt hende at en grunnleggende tro på det norske folks fredsvilje fører til aksept for krigshandlinger; gitt at vi er Norge, og Norge ikke driver med krig, kan dét norske soldater driver med, umulig være krig. Slik kan fredsdiskursen, paradoksalt nok, komme til å legitimere en mer krigersk norsk utenrikspolitikk.

Litteratur

- Agøy, Nils Ivar (1987) *Kampen mot vernetvangen: militærnekterspørsmålet i Norge 1885–1922*. Hovedoppgave i historie. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Agøy, Nils Ivar (2000) «Et floket partnerskap. Fredsbevegelsen og arbeiderbevegelsen til 1940», *Arbeiderhistorie* 81–99.
- Agøy, Nils Ivar (2001) «Den skall komma att öka våra unionella svårigheter» – Norge, Sverige og Fredskonferansen i Haag 1899», Høgskolen i Telemark, paper (finnes også i engelsk versjon i *Historisk tidsskrift* 2/2000).
- Anderson, M.S. (1993) *The Rise of Modern Diplomacy 1450–1919*. London: Longman.
- Arbeiderbladet* (1936) «All kraft mot krig, for fred! [referat av taler på fredsmøte i Verdensteateret]», 23.03.
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1880) *Af mine Foredrag om Republiken*. Kristiania: Selskabet for Folkeskrifters Udbredelse.
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1890) «Fortale» i Arnoldson, K.P.: *Lov – ikke Krig mellem Folkene*. Høvik: Bibliothek for de tusen hjem (7–10).
- Bjørnson, Bjørnstjerne (1898) *Mine brev til Petersburgskija Vjedomosti m.m.* Kristiania: Olaf Norlis forlag.
- Bondevik, Kjell Magne (1999) «Tale til KrFs landsmøte, 17. april», hentet fra <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/dep/smk/1999/taler/099005-991459/dok-bn.html> (19.04.05).
- Bondevik, Kjell Magne (2000) «Årsskiftet 1999/2000», hentet fra www.nett-basar.no/odinarkiv/norsk/dep/smk/2000/taler/099005-994220/dok-bn.html (12.04.05).
- Bondevik, Kjell Magne (2003): «Tale ved Nyttårsskiftet», hentet fra http://odin.dep.no/smk/norsk/aktuelt/taler_artikler/taler_statsmin/001001-090408/dok-bn.html (12.04.05).
- Bondevik, Kjell Magne (2005): «Tale ved nyttårsskiftet 2005», hentet fra http://odin.dep.no/smk/norsk/aktuelt/taler_artikler/taler_statsmin/001001-090721/dok-bn.html (12.04.05).
- Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bratt, Nils [N.J. Sørensen] (1899) *Norge og Freden*. Oslo: Forlag Af Fredsskrifter.
- Claussen, Conrad (1953) «Soga åt fredstanken i Noreg» i Håkon Wergeland (red.) *Oppseding til fred – handbok for lærarar i skulen*. Oslo: Lærernes Fredsnemnd (129–73).
- Dahl, Hans Fredrik (1969) *Fra klassekamp til nasjonal samling: Arbeiderpartiet og det nasjonale spørsmål i 30-årene*. Oslo: Pax.

- Falnes, Oscar J. (1938) *Norway and the Nobel Peace Prize*. New York: Columbia University Press.
- Finsland, Anne (1948) *Bjørnstjerne Bjørnson og fredssaken inntil 1900*. Oslo: Gyldendal.
- Frydenlund, Knut (1982) *Lille land – hva nå?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Frydenlund, Knut (1987) *En bedre organisert verden*. Oslo: Tiden.
- Fure, Odd-Bjørn (1996) *Mellomkrigstid 1920–1940*. Bind 3 av Olav Riste (red.) *Norsk utenrikspolitisk historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Græger, Nina & Halvard Leira (2005) «Norwegian Strategic Culture after World War II. From a Local to a Global Perspective», *Cooperation and Conflict*, 40(1): 45–66.
- Hanssen, Bernhard (1901) «Voldgift og nøytralitetsspørsmålet», *Freds-tidende* 1(3): 40–44.
- Koht, Halvdan (1901) «Det nasjonale Sjølvstendekravet og Fredstanken», *Varden* 25. & 26.07.
- Koht, Halvdan (1902a) «Fredssagen», *Dagbladet* 02.01.
- Koht, Halvdan (1902b) «Aktiv Fredshævdelse», *Dagbladet* 19.01.
- Koht, Halvdan (1902c) «Erklæret Neutralitet», *Dagbladet* 07.02
- Koht, Halvdan (1902d) «Nøytralitetssagen», *Dagbladet* 06., 07., 08. & 11.09.
- Koht, Halvdan (1902e) «Norges fredsförenings 8de landsmøde», *Freds-tidende* 2(4):57–59.
- Koht, Halvdan (1906) *Freds-tanken i Norges-sogo – Norge i den samfolkelege rettsvoksteren*. Oslo: Det norske samlage.
- Koht, Halvdan (1964) «Norsk komité for varig fred 1915–1917. Dokumentasjon og personlege minne», *Historisk Tidsskrift* 43: 37–58.
- Koht, Halvdan (1985) *Rikspolitisk dagbok 1933-1940*. Oslo: Tiden.
- Lange, Christian (1958) *Nøytralitet eller kollektiv sikkerhet – Det norske Arbeiderparti og Folkeforbundet 1935–36*. Hovedoppgave i historie. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Leira, Halvard (2002) *Internasjonal idealisme og Norge: utenrikspolitisk tenkning fra Justus Lipsius til Halvdan Koht*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Leira, Halvard (2003) «Samnorsk som identitetspolitisk prosjekt», *Nytt Norsk Tidsskrift* 4(03): 379–96.
- Leira, Halvard (2004) «Hele vort Folk er naturlige og fødte Fredsvenner» – Norsk fredstenkning fram til 1906», *Historisk Tidsskrift* 83(2): 153–80.
- Long, David (1991) «J. A. Hobson and idealism in international relations», *Review of International Studies* 17: 285–304.
- Løvold, Andreas (2002) *Innenriks\utenriks: den utvidete utenrikskomiteen som skaper og opprettholder av utenrikspolitisk konsensus*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Nag, Martin (1985) *I strid for fred. Tre kapitler av fredsbevegelsens pionértid i Norge*. Ås: Kvekerforlaget.
- Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten*. Oslo: Pax.
- Neumann, Iver B. (2005) «Det er typisk norsk å krige», *Arr* 16(2-3): 3–7.
- Neumann, Iver B. & Halvard Leira (2005) *Aktiv og avventende. Utenriksjtenestens liv 1905–2005*. Oslo: Pax.

- NOU (2003):19: *Makt og demokrati*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Referater fra møter i Stortingets Utvidede Utenriks- og Konstitusjonskomité 1935.
- Referater fra møter i Stortingets Utvidede Utenriks- og Konstitusjonskomité 1936.
- Skard, Sigmund (1982) *Mennesket Halvdan Koht*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Stenersen, Øivind, Ivar Libæk & Asle Sveen (2001) *Nobels fredspris: hundre år for fred: prisvinnere 1901–2000*. Oslo: Cappelen.
- Steine, Bjørn Arne & Carl Emil Vogt (2004) «100 år i fredens tjeneste? Fredstradisjonen i norsk utenrikspolitikk», *Arr* 16(2-3): 17–27.
- Stortingsforhandlinger 1890.
- Stortingsforhandlinger 1891.
- Stortingsforhandlinger 1896.
- Stortingsforhandlinger 1901–1902.
- Stortingsforhandlinger 1905–1906.
- Stortingstidende 1927.
- Stortingstidende 1935.
- Stortingstidende 1936.
- Stortingstidende 1937.
- Stortingstidende 1938.
- Stortingstidende 2001–2002.
- Stortingstidende 2003–2004.
- Stortingstidende 2004–2005.
- SV (2005) «Et nytt flertall – en ny politikk. SVs landsmøtuttalelse om regjeringssamarbeid», hentet fra www.sv.no/hvem/landsmotet/nyheter/uttalelser/dbaFile76829.html (12.04.05).
- Sørensen, N.J. (1896) «*Fred paa Jorden!*» *Første Fredsbog med Foredrag om Fredssagen*. Kristiania: P. Omtvedts Forlag.
- Sørensen, Øystein (2001) *Kampen om Norges sjel*. Bind 3 av Trond Berg Eriksen & Øystein Sørensen (red.) *Norsk Idéhistorie*. Oslo: Aschehoug.
- Sørensen, Øystein (1998) «Hegemonikamp om det norske – Elitenes nasjonsbyggingssjakter 1770–1945» i Øystein Sørensen (red.) *Jakten på det norske – Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo: Gyldendal (17–48).
- Tamnes, Rolf (1997) *Oljealder*. Bind 6 av Olav Riste (red.) *Norsk utenrikspolitisk historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Telemark bataljon (2005) «Vikinger!», hentet fra <http://www.tmbn.no/vikinger/index.html> (12.04.05).
- Tuck, Richard (1999) *The Rights of War and Peace. Political Thought and the International Order From Grotius to Kant*. Oxford: Oxford University Press.
- Tvedt, Terje (2003) *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: Den norske modellen*. Oslo: Gyldendal.
- UD (1999) «Norge i fredens tjeneste – norske bidrag til fred og forsoning», hentet fra <http://www.odin.dep.no/ud/norsk/tema/generell/032091-990171/dok-bn.html> (18.04.05).
- Ulriksen, Ståle (2002) *Den norske forsvarstradisjonen: Militærmakt eller folkeforsvar*. Oslo: Pax.

- Walker, Thomas C. (2000) «The Forgotten Prophet: Tom Paine's Cosmopolitanism and International Relations», *International Studies Quarterly* 44(1): 51–72.
- Wilson, Peter (2003) *The International Theory of Leonard Woolf – A Study in Twentieth-Century Idealism*. London: Macmillan Palgrave.
- Waage, Hilde Henriksen (2000) «Norwegians? Who needs Norwegians?» *Explaining the Oslo Back Channel: Norway's Political Past in the Middle East*. Oslo: UD.
- Waage, Hilde Henriksen (2004) «Peacemaking is a Risky Business» : *Norway's Role in the Peace Process in the Middle East, 1993–96*. Oslo: PRIO.
- Aarek, Hans Eirik (1985) «Pionértiden i norsk fredsbevegelse» i Martin Nag: *I strid for fred. Tre kapitler av fredsbevegelsens pionértid i Norge*. Ås: Kvekerforlaget (9–20).